

10 Kasım 2018 tarihinde, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası olarak Oda merkezimizde, bugünlerde güncel bir konu haline gelen ve hızla proje çalışmaları ve açılışları gerçekleştirilmeye başlanan Millet Bahçeleri hakkında görüş, millet bahçelerinin geçmişteki izlerini bulma, tanımlama, planlama, tasarım ilkelerini konuşmak ve tartışmak üzere Millet Bahçesi çalışmaları yapan meslektaşlarımız, konu ile ilgili akademisyenler ve Oda yöneticilerimizden oluşan küçük bir grup ile atölye çalışmamız gerçekleşmiştir. Millet Bahçeleri tarihsel, sosyolojik ve mekânsal bağlamda da tartışılmış ve Millet Bahçelerine ilişkin hazırlanmış sonuç bildirgesi ve çalışmamız ilgili kamu kurumlarının ve kamuoyunun bilgilerine sunulmaktadır.

MİLLET BAHÇELERİ

Sakinliğin Tekrar Değerli Kılınması

Park ve bahçeler, Selçuklu ve Osmanlı tarihinde saray bahçeleri, saray erkânının kullandığı bahçeler ya da önemli mimari eserlerin bahçelerinde karşılık bulmaktaydı. Türk Rönesans'ı da denilebilen Lale Devri ve sonrasında, 19. Yüzyılda başlayan sanayi gelişiminden itibaren kentlinin kent dışındaki mesire alanlarından kent içindeki açık ve yeşil alanlara doğru sosyalleşmesine olanak tanınmış, dönemin toplumsal yansımalarına mekânsal olarak rengini katmıştır. Çeşitli amaçlarla kullanılan bahçeler, bostanlar, bağlar, mesire alanları, korular ve gezinti yerleri zamanla halkın eğlence, dinlence ve üretim yerlerine dönüşmüş, özellikle İstanbul'un birçok yerinde her kesimden kişinin faydalandığı alanlar haline gelmeye başlamıştır.

Millet Bahçeleri'nin geçmişte bulabildiğimiz izlerine bakıldığında İstanbul'da Doğancılar ve Üsküdar parkları, Ankara'da Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Lörcher'in 1925'de hazırladığı Yenişehir Planında bugün Kocatepe camisinin bulunduğu alanda "Millet Bahçesi" öngörüsü bulunmaktadır.

Günümüzde dönüşen kent morfolojisi içerisinde; parklar ve bahçeler küçük alanlara sıkışıp kalan mekânlar haline gelmiş, artan kentleşme ve yapılaşma baskısına aynı oranda bir direnç gösteremediği için yok olma veya tahrip tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Kentlerimiz dönüşürken emsal baskıları nedeniyle imar adalarında kısıp kalan, çoğu kez parçalanmış ve bütünlüğü olmayan yeşil alanlara sahip parçalı peyzajlar ortaya çıkmıştır. Kent yeşil altyapısı ve ekolojisi göz ardı edilerek, yanlış kentsel müdahalelerde bulunularak, hem ekonomik hem de sosyolojik olarak sayısı son derece az olan kentsel açık ve yeşil alanlara zarar verilmiştir, halen de verilmektedir. Açık ve yeşil alanlar insan sağlığı açısından da çok önemli alanlardır.

Bu bağlamda; Millet Bahçeleri'nin olmazsa olmazı kent ile olan etkileşimindeki kesintisiz ve sürekli bir yeşil alan sisteminin kurgulanmasıdır. Millet Bahçeleri yapısal düzenleme esasına dayalı olmamalı, aksine bitki dokusunun yoğun olduğu bir sakinliği vaat etmelidir. Kontrollü giriş çıkışları ile bir nefes alma, dinlenme, toprak ve yeşil ile iç içe olunabilecek mekânlar olarak kurgulanmalıdır.

Haberlerden ve ilgili bakanlıklar tarafından yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır ki, Millet Bahçeleri kent içi geniş alanları da kapsayacak şekilde kurgulanmaktadır. Bunların içerisinde mevcut kent yapısındaki statların, yapısal öğeler ve binaların yer aldığı görülmektedir. Yine görülmektedir ki bazı kentsel tasarım çalışmaları daha sonra "millet bahçesi" ismini almaktadır.

Kentsel ve Bölgesel Analizlerin Önemi,

Hali hazırda yapılması planlanan Millet Bahçeleri'nin çoğu; doğal ve kültürel miras ile bellek alanlarını içermektedir. Söz konusu alanlardaki miras; titizlikle korunarak yenilenmeli, kent belleğinin kesintisiz olarak sürekliliğinin sağlandığı yeni mekânsal bağlamlar oluşturulmalıdır.

Çevre ve ulaşım analizleri doğru yapılmalı, kentin fiziksel altyapısını da içeren bütüncül bir yaklaşım ışığında fizibilite çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Örneğin; doğru malzeme kullanımı ile yağmur suyunun yer altı suyuna karışabildiği veya depolanabildiği geçirgen yüzeyler oluşturulmalı, kentin ekolojik ve iklim yapısına uygun canlı ve cansız malzeme kullanımı teşvik edilmelidir.

Yerele, Yöreyle Özgünlük,

Kent ve bölge ölçeğinde yapılacak analizler sonucu yöreye özgü yerel bitki türleri belirlenmeli ve suyun her geçen gün daha kıymetli olduğu bugünlerde, su ihtiyacı ve bakım maliyetleri gibi unsurlar göz önünde bulundurularak hem ekolojik hem de ekonomik sebeplerle egzotik türler azaltılmalıdır. Çim alanlar tasarıma ve yerin özelliklerine göre kullanılabilir de mutlaka çayır alanlar oluşturulmalı, yörenin iklim koşullarına dayanıklı tohum türleri kullanılmalıdır.

Dünyada ve ülkemizde yaşanmakta olan iklim değişikliği kent içerisinde önemli bir alanı kapsayacak projelerde göz ardı edilmemeli, o kentin iklim yapısı korunacak ve iklim yapısına uygun tasarım yapılmalıdır.

Aynı zamanda yapılacak "Millet Bahçesi" analiz ve projelendirme aşamalarında yörenin mimarisi ve halkın gelenek, görenek ve alışkanlıkları da göz ardı edilmemelidir.

Yaratıcılığı Öldürmeden Eğitici, Öğretici ve Üretici,

Mevcut kent parkları, içerisinde çeşitli fonksiyonları barındırmasının yanı sıra standardize edilmiş mekânlar olması sebebiyle, öğrenme ve üretme becerisinden maalesef yoksundur. Millet bahçeleri eğitici, öğretici ve üretici olmalıdır. Bugün, eğitici ve öğretici olan doğanın tezahürünü bulamadığımız park ve bahçelerde doğal yaşam millet bahçelerinde birebir tecrübe edilebilmelidir. Florası ve faunasıyla tüm canlıları gözlemleyebildiğimiz, gözlemleyerek öğrenebildiğimiz parklar ve bahçeler kentlerimizin eksikidir. Ekolojik hassasiyetlerin gözetildiği, kullanılarak korunan doğaya saygılı alanlar yaşam için öğretici olacaktır.

Örneğin çocuk oyun alanları, kullanma kılavuzu olan alanlara benzemektedir. Çocuğun yapacağı hareketler ve oyunlar önceden belirlenmiştir. Oysa tarifi yapılmış durağan oyuncaklar ve mekânlar yerine, hayal gücü ile oyunlar yaratan, onları kısıtlı bir alana hapsetmeyen mekânsal tasarımlara olanak tanınmalıdır. Eğitici ve öğretici olan doğanın tezahürünü yansımaları bulduğumuz park ve bahçelerde, çocuklar doğanın dengesini birebir tecrübe etmeli çocuklar deneyimlemelidir. Ekolojik hassasiyetlerin duyarlılıkların gözetildiği, doğaya saygılı alanlarda büyüyen her çocuk gelecekte de bu hassasiyetini sürdürecektir.

Sonuç olarak,

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası olarak, Türkiye'nin bir deprem ülkesi olduğu gerçeği hiçbir zaman unutulmamalı ve "Millet Bahçesi" yapılacak alanların yer seçiminde ekolojik veri ve kaynakları doğru değerlendirmek adına planlama aşamasından itibaren mutlaka Peyzaj Mimarları olmalıdır.

Hazır kentsel dönüşüm çalışmaları hızla yapılıyor ve kentler yeniden şekillendiriliyor, kent içerisinde soluk alınabilecek sağlıklı kentler için bu alanlar açık ve yeşil alan veya yeşilin yoğun kullanılacağı Millet Bahçelerine dönüştürülebilir.

"Millet Bahçeleri" siyasi iktidar tarafından bu kadar önemsenirken, kent içerisinde zaten az bulunan parklar ve yeşil alanlar bugün ticaret ve yapı merkezlerine, altlarının otopark ve metro (yeraltı raylı sistem) duraklarına dönüştürülmesi ise Millet Bahçesi fikrinin karşıtını oluşturmaktadır. Ekolojik değerleri yanı sıra tarihi ve kültürel miras değerine sahip olanların dahi bu tehlikeyi sıklıkla yaşaması düşündürücüdür. Öncelikle mevcut yeşil alanlar korunmalıdır.

Mevcut yeşil alan ve parklar olduğu gibi kalmalı, "Millet Bahçesi" ismi yeni oluşturulacak yeşil alanlara verilmeli, halkın kolay ulaşabileceği mesafelerde olmalıdır.

"Millet Bahçeleri" mevcut planlara işlenmeli ve gelecekte de kentsel açık ve yeşil alan yanı kent bahçeleri olarak tescillenerek korunmalıdır.

İstanbul Atatürk Havalimanı çevresine yapılması planlanan "Millet Bahçesi" içerisinde Atatürk havalimanı mutlaka korunmalı ve hizmet vermeye devam etmelidir.

Kentlerin beton yoğunluğunu azaltmak, kişi başına düşen açık ve yeşil alan miktarını arttırmak için "Millet Bahçesi" kavramı bugün tartışılıyor, kentlerin, afet riski altında bulunan bölgeleri, dere yatakları, su havzaları, kent içinde kalmış orman alanları, bostanlar, korular, tarihin izlerini taşıyan alanlar için de çalışmalar yapılmalıdır.

Kentlerin betona boğulduğu şu günlerde, kentin ve kentlinin doğa ile buluşmasına olanak sağlayacak alanlara ihtiyaç olduğu aşikârdır. Bu bağlamda sıkça dillendirilen Peyzaj Mimarlığı meslek disiplininin ölçek olarak önemli çalışma alanlarından olan, kent bütününden başlanarak kentsel yeşil altyapının kurgulandığı, bütünlükçü bir kent omurgasının parçası olacak "Millet Bahçeleri" kavramını TMMOB Peyzaj Mimarları Odası olarak önemsemekteyiz. Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde doğru tasarım ve alan seçim kararları ile kente ve kentliye ihtiyacı olan nitelikli açık ve yeşil alanların sağlanmasının yanı sıra Millet Bahçeleri meslek alanlarının gelişimine de katkı sunacaktır.

Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde doğru tasarım ve alan seçim kararları ile Millet Bahçelerinin, kentliye, gereksinimi olan kaliteli açık ve yeşil alan hizmetini götüreceği yönünde olumlu görüşte olup, ilgili alanlarda TMMOB Peyzaj Mimarları Odası olarak desteğe hazır olduğumuzu belirtiriz.

MİLLET BAHÇESİ TANIM, TASARIM ve PLANLAMA KRİTERLERİ

Millet Bahçeleri, Osmanlı bahçelerinden günümüze esinlenmiştir. Millet Bahçeleri halka açık bahçelerdir. Geçmişin izleriyle geleceğe dönük olarak tasarlanmalıdır. Araştırma, koruma, üretim ve öğrenimin yanı sıra, halkın eğitimini ve eğlence amaçlı, özel bitki koleksiyonlarını da içinde barındıran kamusal alanlardır.

Millet bahçeleri kent merkezinde halkın kolay ulaşabileceği yeri doğru seçilmiş alanlar, cazibe merkezleri olmalıdır. Bahçe ve park kavramı farklılık içerdiğinden Millet bahçesi proje çalışmalarında bahçe kavramı esas alınmalıdır. Ölçek kavramı çok önemlidir. Alan içi potansiyeller değerlendirilmelidir ve bir söylemi olmalıdır.

Her ilde ya da bölgede uygulanan millet bahçeleri projeleri; kültürel ve geleneksel farklılıklara, iklime, bitki türlerine ve coğrafi faktörlere göre temaları farklı olmalıdır. Bahçeler kamuya açık ve ücretsiz olmalı ve tüm ziyaretçiler faydalanmalıdır. Kamu bahçeleri, kendi uzmanlık alanlarında eğitim almış profesyoneller tarafından yönetilmelidir.

Millet bahçeleri, içerisinde kullanılan yapısal ve bitkisel elemanlarla multi-disipliner çalışmalar içerebilir ancak esas olarak Peyzaj Mimarlığı uzmanlık alanlarından olduğu için, mutlaka peyzaj mimarları tarafından ve/veya koordinatörlüğünde tasarlanmalı, projelendirilmelidir. Uygulama sırasında da müteahhit peyzaj mimarı olabileceği gibi, mutlaka şantiye şefi ve uygulama koordinatörü peyzaj mimarı olmalıdır.

Millet bahçeleri içerisinde; Botanik bahçeleri, arboretumlar, mezarlıklar, hayvanat bahçeleri, meyve bahçeleri, bağlar, bostanlar, heykel bahçeleri, seralar, üniversite kampüsleri, tarihi evler, arkeolojik alanlar, doğal-kentsel-kültürel-tarihi-tarımsal sit alanları olabilir. Millet Bahçelerinin geçmişteki izleri günümüz tasarımlarını da etkileyecektir.

Millet bahçelerinde su kullanımı önemli bir unsurdur. Suyun doğru kullanımı ve suyu koruyan bir su tüketimini minimize eden bir mekânsal bütün olmalıdır.

Millet Bahçeleri; insanların, doğal dünya dinamiklerini, iklim değişikliği de dahil olmak üzere tüm duyuları ile deneyimleyebilecekleri benzersiz yerler olmalıdır. Millet bahçelerinde yerli türler kullanılmalı, yerel - endemik türler korunmalı ve korunarak sergilenmelidir. Bitki türü dışında bahçede kullanılan donatı elemanları da yerele ve o kentin millet bahçesine özgün tasarlanmalıdır. Millet bahçesi tasarım aşamasında kente bütüncül plan yaklaşımıyla bakılmalı ve çevre ile olan ilişkileri doğru kurgulanmalıdır.

Millet bahçelerinde tasarımcılar tarafından; Koruma planları, Onarım planları ve Yönetim planları ek olarak sunulmalıdır. Özetle, Millet Bahçelerinde alan kullanım kararlarını peyzaj karakter analizi ve değerlendirmesi çalışmaları yönlendirmelidir.

Millet Bahçelerinde, ulusal ve uluslararası bahçe sergileri, özel etkinlikler, konserler, atölye çalışmaları, konferanslar ve eğitici turlar düzenlenebilir. Öğrenciler ile eğitim amaçlı, bitki dikim, bakım, hasat, üretim gibi atölye çalışmaları yapılabilir. Bahçe içerisindeki bitkiler plakalanarak, cinsi, türü, menşei belirtilebilir. Yine bahçe içerisindeki egzotik, meyve ağaçları, sebze, kokulu, soğanlı ve aromatik, endemik, vb. gibi bitki türleri; kuş, balık, sincap vb. fauna varlığı bölgeye göre konulacak fotoğraflı tabelalar ile gösterilebilir. Bu tür uygulamalar bahçe ziyaretçilerinin eğitimine ve farkındalığına da yardımcı olacaktır.

Millet Bahçelerinde, bitki dokusu yapısal dokuya göre çok daha yoğun olmalı, sadelik, sakinlik ön planda tutulmalıdır. İçerisinde sera, kafe, kütüphane, eğitim alanları ve salonları, vb. hafif yapılar planlanmalı, kentsel geçirim yüzeyi olarak planlanmalıdır.

Millet Bahçesi sınırları içerisinde mevcutta var olan yapılar bulunması halinde, mekanın sivrüktürü kullanım amacı değiştirilerek renovasyonu gerçekleştirilerek kullanılmalıdır.

Millet Bahçeleri içerisindeki tüm yapısal elemanlar, evrensel tasarım ilkelerine uygun olarak tasarlanmalı ve erişilebilir ve engelsiz mekânlar olmalıdır. Engelli vatandaşlar için ses, koku, yürüyüş, dokunma gibi özel düzenlemeler yapılarak, toplumsal olarak her kesimin aidiyet duygusu yükseltilmelidir.

Aynı zamanda, Millet bahçeleri, yerel müzisyenler, sanatçılar, yazarlar, fotoğrafçılar ve film yapımcıları için çok yönlü bir mekan olarak hizmet verebilecek alanlar olarak kurgulanmalıdır.

Millet Bahçelerinde, bisiklet yolları, paten parkı, gölet, özel çiçek ve bitki türlerinden bahçe sergileri yapılmalıdır. Ulaşım, aydınlatma, sulama ve alt yapı çözümleri ekolojik devinime imkan tanınmalıdır.

Tasarımlarda yaşanmakta olan iklim değişiklikleri de göz önüne alınarak çim yerine çayır ve bulunduğu yörenin iklimine uygun suya dayanıklı bitki türleri tercih edilmelidir.

Drenaj konusunda geçirimli yüzeyler oluşturulması planlanmalı, yağmur hasadı ve arıtılarak dönüşümü yapılmış su ile sulama, güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji ile bahçelerin enerji ihtiyacı karşılanmalıdır. Örneğin alandaki karbon salınımı ya da kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesaplanarak karbon salınımı hesabı da yapılarak, tasarımlar oluşturulmalıdır. Enerji verimliliği artırılmalıdır.

Bahçeye kontrollü giriş yapılmalı sınırları belli olmalıdır. Bahçe sınırları mümkünse geçirgen yeşil elemanlarla yapılmalı, açılış ve kapanış saatleri belli olmalıdır.

Bulduğu yerin mimari özellikleri ve diğer sosyolojik faktörler projeye yansmalı, doğaya ve çevresine saygılı bütünlükçü olmalıdır.

Millet Bahçeleri, bulunduğu kentin imar planına işlenmeli daha sonra yapılacak plan değişiklikleri ile başka alanlara dönüştürülmemelidir. Millet bahçeleri için asgari ve standart koşullar belirlenerek ihtiyaç programı listesi oluşturulmalıdır. Ancak bulunduğu kente göre de esneklikleri olmalıdır. Mevcutta bulunan kentsel tasarım alanları Millet Bahçesi olarak adlandırılmamalıdır. Millet bahçeleri kent içerisindeki kişi başına düşen yeşil alan miktarını arttıracaktır.

Petrol stoklarının azalması, tarımda sanayiye bağıllık ve en önemlisi gıda güvenliği konuları kent yöneticilerini kendi kendine yetecek kentsel gıda-üretim bahçeleri fikrine yönlendirmiştir. Ülkemizde hobi bahçesi olarak isimlendirilen bu bahçeler kentliyi gıda üretim süreçlerine dâhil etmek, yoksulluğu önlemek, vb. amaçları taşımaktadırlar. Kentsel gıda-üretim bahçeleri kent çeperinde yaşayan ya da köyden kente göç etmiş zirai üretim bilgisine nesillerdir sahip kırsal toplum ile kentlinin kaynaşma alanı olarak görülmektedir. Millet Bahçeleri toplumsal gelişime katkı sağlayacak yukarıdaki konuları kapsamalıdır.

KENT-KÜLTÜR-BELLEK-TARİH BAĞLAMINDA MİLLET BAHÇESİ

Tarihte ve bellek bağlamında Bahçeler; Osmanlılar, önceden saptanmış katı kurallara uygun bahçeler yaratmak yerine, arazinin topografyasına, iklimine, kısacası koşullarına uygun bahçeler, bostanlar oluşturmak yolunu seçmişlerdir; su kanalları açmak yerine, bahçelerini akarsuların bulunduğu yerlere yapmışlardır.

Çiçekleri ve ağaçları katı bir düzen içine sokmamışlar, çeşitli ekler ve müdahaleler yaparak, bahçeye kendiliğinden gelişmiş görüntüsü kazandırmayı tercih etmişlerdir. 18.yüzyılı izleyen yıllarda Batı üslubu, Osmanlı yaşamının tüm alanlarında kendini göstermeye başlamıştır.

Siyasi kurumlardan kültürel yaşama uzanan bu etkiler, şüphesiz ki bahçe kültürüne de yansımıştır. Ancak ilginç olan nokta, Osmanlı bahçe sanatının özgün niteliklerinin tamamen kaybolmayıp, Batılı unsurlarla birleşmesi ve ortaya yepyeni bir sentez çıkmış olmasıdır. Saray bahçeleri, mezarlıklar, cami avluları da birer bahçe örnekleridir. Bahçe kavramı sakin alanlar olarak tasvirlenmektedir.

Osmanlı döneminde hüküm sürülen iktidar tarafından kent meydanlarında, millet bahçelerinin konumlandırıldığı görülmüştür. Bahçe tarih boyunca, insanlar tarafından paylaşılan ve gelecek kuşaklara aktarılan semboller sistemi olarak tanımlanan kültürün mekâna yansımalarının bir sonucu olarak biçimlenmiştir.

Tarih ve kültür birikiminin günümüze ulaşmasını sağlayan ve özgün değerlere sahip olan bahçelerinin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve günümüzde bu niteliklere sahip bahçelerin oluşturulması, millet bilincinin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacaktır.

Selçuklu ve Osmanlı döneminde Türk bahçesinin ana unsurlarından olan avlular, su çanakları, havuzlar, fiskiyeler gibi tüm mimari elemanlar ve bezeme unsurları, bitkileri ve formal tasarımı ile en yalından en varlıklılarına kadar her bahçede görülmüştür. Selçukluların Anadolu'da bir güç olmasından sonra ise Selçuklu sultanları geniş bahçe ve avlulara sahip saraylar yaptırmışlardır.

Bu bahçe ve avlular; suyu bol bir yerde kurulmuş, meyve ağaçlarının ve çiçeklerin yoğun olduğu, çeşmelerin bulunduğu cennete benzetilerek tasarlanmışlardır. 14. yüzyıl sonunda Anadolu'da bir imparatorluk haline gelen Osmanlılar, büyük ölçekli bahçeler, mesire yerleri, çayır alanları, halka açık doğal parklar ve daha içe dönük konak ve konut bahçeleri oluşturmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle Kanuni Sultan Süleyman dönemi bahçe ve çiçek kültürü açısından çok parlak bir dönem olmuştur. O dönemde Mimar Sinan tarafından yapıldığı bilinen İskender Çelebi, Halkalı ve Üsküdar Bahçeleri önemli örneklerdir.

Her ne kadar "Millet Bahçeleri" Osmanlı dönemi bahçeleri olarak algılansa da, Ankara'da Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Lörcher'in 1925'de hazırladığı Yenışehir Planında bugün Kocatepe camisinin bulunduğu alanda "Millet Bahçesi" öngörüsü bulunmaktadır. Millet Bahçesi uzun tarihimizin her döneminin bir sembolü olarak geçmişten günümüze varlığını süre gelmiş bir kavram olarak algılanmalıdır.